

Beynəlxalq biznesdə maliyyə resursları: formalaşması mənbələri və səmərəli istifadə şərtləri

Qasimova Zülfiyyə Mirzə qızı ^{ORCID 0000-0001-9568-3120}

Sumqayıt Dövlət Universiteti, Sumqayıt, Azərbaycan, baş müəllim
zulfiyya.qasimova@sdu.edu.az

MƏQALƏ HAQQINDA MƏLUMAT	XÜLASƏ
Məqalənin tarixçəsi Daxilolma tarixi: 06.07.2025 Düzəliş tarixi: 29.09.2025 Qəbul olunma tarixi: 17.12.2025	Beynəlxalq biznes global səviyyədə ölkədən kənarda biznesin aparılmasını əhatə edən bir prosesdir. Beynəlxalq biznes global səviyyədə reallaşdırıldığı üçün həcmi baxımından çox böyükdür. O, diqqəti dünyanın resurslarına və global biznesin təşkili məqsədlərinə yönəldir. Beynəlxalq biznes çoxlu sayda insanı işlə təmin edir. O, ölkə üçün mühüm valyuta mənbəyi rolunu oynayır. Bu şirkətlərdə bütün ödənişlər müxtəlif ölkələrin xarici valyutaları ilə reallaşdırılır
Açar sözlər beynəlxalq biznes, maliyyə resursları, xarici valyutalar, idxal, ixrac, investisiya, beynəlxalq şirkətlər, maliyyələşmə mənbələri	

Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sisteminin inkişaf prosesi istehsalın və bazarların qloballaşması ilə müşayiət olunur ki, bu da milli iqtisadiyyatların qarşılıqlı asılılığının artmasına səbəb olur. Müasir dövrdə qloballaşmanın beynəlxalq biznesin inkişafına təsiri diqqət çəkir. İki və daha çox ölkədə beynəlxalq miqyasda aparılan biznes beynəlxalq biznes adlanır. Bu, iki ölkə arasında mal və xidmətlər üzrə əməliyyatları əhatə edir. Bu əməliyyatlar global miqyasda və milli sərhədlər boyu reallaşdırılır.

Müasir iqtisadi tədqiqatlarda “beynəlxalq biznes” kateqoriyasının müəyyənəşdirilməsinə birmənalı yanaşma yoxdur, bununla yanaşı, əksər tədqiqatçılar hesab edirlər ki, bu kateqoriya müxtəlif formalarda kapitaldan istifadə etməklə yüksək işgüzar fəallıqla bağlı olan və beynəlxalq iqtisadi fəaliyyətdə mənfəət əldə etmək üçün mövcud olan sahibkarlıq fəaliyyətini ifadə edir. Beynəlxalq biznesin subyektləri o qədər müxtəlif və çoxşaxəlidir ki, onlar müstəqil fərddən başlaya və beynəlxalq iqtisadi fəaliyyətin hər hansı konkret sahəsində reallaşdırmaq məqsədilə müxtəlif maraq və qabiliyyətlərə əsaslanan sosial strukturlarla bitə bilər.

Beynəlxalq biznes müasir dünya iqtisadiyyatının inkişafında önəmli rol oynayır, lakin onun inkişafına müəyyən problemlərlə də üzləşir. İqtisadiyyatın və xüsusilə onun hissələrinin qeyri-bərabər inkişafı prosesi, istehsalın və satışın həcmində dəyişməsi, istehsalın əhəmiyyətli dərəcədə azalmasının baş verməsi böhran vəziyyəti kimi səciyyələndirilir. Böhran əlverişsiz vəziyyətlərin qovuşması kimi yox, bazar iqtisadiyyatına xas olan müəyyən ümumi qanunauyğunluq kimi qəbul edilməlidir. Qlobal sosial-iqtisadi böhran kontekstində beynəlxalq biznesin inkişafı probleminin öyrənilməsi bir tərəfdən transformasiya dövrünü yaşayan, digər tərəfdən isə global iqtisadi məkana daxil olan istənilən ölkə üçün aktualdır.

Beynəlxalq biznesin əhatə dairəsinə daxildir:

- xarici investisiya fəaliyyəti;
- malların ixrac və idxalı;

- lisenziyalaşdırma və franşayzing;
- xidmətlərin ixrac və idxalı;
- valyuta mübadiləsi və s. [3, s.725].

Beynəlxalq biznesin inkişafının müasir tendensiyaları ilə sahibkarlar öz fəaliyyətlərini reallaşdırmaq üçün ən əlverişli biznes şəraiti axtarmalıdırlar. Beynəlxalq biznesdə kapital, informasiya, mal və xidmətlər mübadiləsi aparılır. Beynəlxalq biznes sayəsində ölkələrdə dostluq, etimad və tərəfdaşlıq mühiti yaranır.

Beynəlxalq biznesin reallaşdırılması müəyyən motivlərə əsaslanır ki, bunlara daxildir:

- satışın genişləndirilməsi;
- resursların əldə edilməsi;
- təchizat və satış mənbələrinin diversifikasiyası.

Onların yerinə yetirilməsi üçün əsas şərtlər bunlardır:

- 1) malların və ya xidmətlərin öz ölkəsindən kənarda satışı;
- 2) şirkət tərəfindən marketing fəaliyyətinin reallaşdırılması [5, s.29].

Beynəlxalq biznesin aparılmasının dörd əsas forması mövcuddur ki, bunlar da ən çox yayılmışlardır:

1. İdxal və ixrac.
2. Lisenziyalaşdırma - müxtəlif ölkələrin müəssisələri arasında müəyyən ödəniş müqabilində brendin, texnologiyanın və ya hər hansı digər aktivin istifadəsini nəzərdə tutan müqavilədir.
3. Strateji ittifaq və birgə müəssisə - məqsəd qarşılıqlı faydalı və ya ümumi məqsədlərə nail olmaqdır.

4. Birbaşa investisiyalaşdırma - beynəlxalq biznesin aparılmasının ən mühüm formasıdır. Bu forma qəbul edən ölkədə məhsulların istehsalına və satışına maliyyə yatırılmasından ibarətdir.

Beynəlxalq biznesin aparılmasının həmin əsas formalarına nəzər salaq. Əvvəlcə idxal və ixraca baxaq. Məhsul bir ölkədə istehsal edildikdə və digər ölkədə qeyri-rezidentlər tərəfindən satıldıqda ixrac biznes fəaliyyəti hesab olunur. İdxal malların, texnologiyanın və ya digər kapitalın ölkəyə idxal olunduğu və sonradan bu əşyaların idxal edən ölkənin bazarında satışa çıxarıldığı biznes fəaliyyəti növüdür. Bu beynəlxalq biznes növü aşağı qiymətə görə dünyada ən çox yayılmışdır. Beynəlxalq biznesin aparılmasının ikinci forması lisenziyalaşdırma. Lisenziyalaşdırma dedikdə, bir təşkilatın brendindən, texnologiyasından və ya hər hansı digər aktivindən başqa bir təşkilat tərəfindən ödəniş müqabilində istifadə hüququ ilə bağlı müxtəlif ölkələrdən olan təşkilatlar arasında bağlanan müqavilə başa düşülür. Bu təcrübə indiki mərhələdə öz istehsalını başqa ölkədə yerləşdirməyin sərfəli olmadığı və ya logistika xərclərinin nisbətən yüksək olduğu şəraitdə geniş yayılmışdır. Elə hallar var ki, bu biznes formasından xarici firmaların fəaliyyətinə hökumətin qoyduğu məhdudiyyətlərdən yan keçmək üçün istifadə olunub. Lisenziyalaşdırma ən çox qlobal bazarda mövcudluğunu artırmaq üçün istifadə olunur.

Beynəlxalq biznesin üçüncü forması strateji ittifaq və birgə müəssisədir. Bu formalar bir növə birləşdirilir, çünki onların istifadəsinin məqsədi qarşılıqlı faydalı və ya hətta ümumi məqsədlərə nail olmaqdır. Birgə müəssisə bu cür tərəfdaşlığın ifrat formasıdır, əməkdaşlıq prosesində bir neçə şirkət ümumi məqsədlərə nail olmaq üçün birgə yeni bir təşkilat yaradır. Bu birləşmə forması inkişaf və istehsal xərclərini azaltmağa, bəzi hallarda texnoloji və qiymət zəncirlərini genişləndirməyə imkan verir.

Ölkə iqtisadiyyatı üçün beynəlxalq biznesin ən əhəmiyyətli forması birbaşa investisiyalaşdırma. Bu biznes fəaliyyətinin əksər tərifləri iki amilin mövcudluğunu qeyd edir:

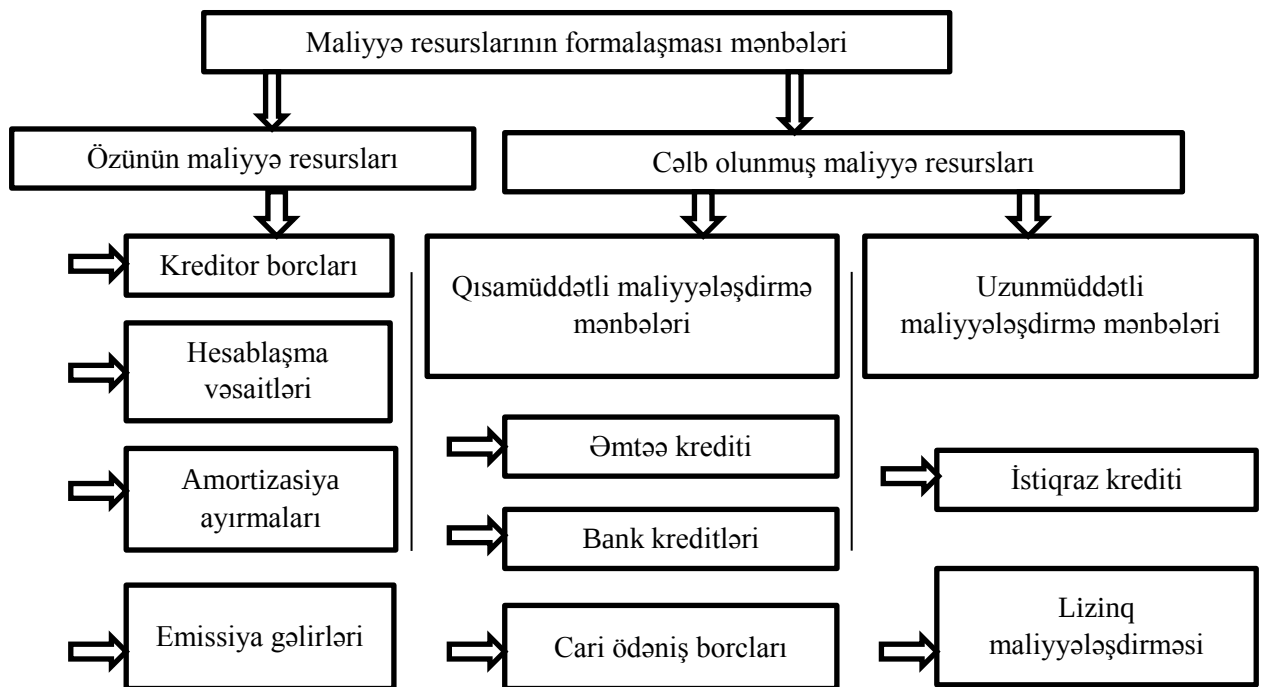
1. Bu fəaliyyətdə iştirak edən ən azı iki ölkənin olması.
2. Mülkiyyət və nəzarət kimi anlayışların təqdim edilməsi.

Birbaşa investisiyalaşdırma adətən məhsulun qəbuledici ölkədə istehsalına və satışına maliyyə resurslarının investisiyalaşdırılmasını əhatə edir. Hazırkı iqtisadi şəraitdə beynəlxalq biznesin aparılmasının bu forması prioritetdir, çünki onun inkişafına təkan verir.

Beynəlxalq biznesin inkişafı onun maliyyələşdirilməsi səviyyəsindən xeyli asılıdır. Bunu nəzərə alaraq, beynəlxalq biznesin maliyyə resurslarının formalaşması mənbələrinin və səmərəli istifadəsi yollarının araşdırılması tələb olunur.

Beynəlxalq biznesin maliyyə resurslarının formalaşma mənbələrinin çoxlu sayda təsnifatları mövcuddur ki, onlar qısa və uzunmüddətli, daxili (öz maliyyə fondları) və xarici, özünün və cəlb olunmuş, yerli və beynəlxalq olaraq təsnifləşdirilir.

Beynəlxalq biznesə maliyyə resurslarını cəlb etmək məqsədilə istifadə olunan maliyyə alətlərinin çeşidi kifayət qədər genişdir və onları aşağıdakı şəkildəki kimi ümumiləşdirə bilərik.

Şəkil 1. Beynəlxalq biznesdə maliyyə resurslarının formalaşması mənbələri [4, s.84]

Hər bir şirkət ən uyğun maliyyə mənbəyini seçməkdə seçim qarşısındadır. Bu mənbələrin hər birinin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Beynəlxalq biznesdə maliyyələşdirmə mənbəyini seçərkən ilk öncə, qısa və ya uzunmüddətli maliyyələşdirmə sxemlərindən istifadə etmək qərarına gəlinməlidir. Qısamüddətli beynəlxalq maliyyələşdirmə əsasən dövriyyə kapitalının maliyyələşdirilməsi ilə bağlıdır. Uzunmüddətli maliyyələşdirmə beynəlxalq biznesin inkişafı strategiyası baxımından vacibdir. Gündəlik fəaliyyətə gəlincə, onun uğuru əsasən qısamüddətli öhdəliklərin idarə edilməsinin effektivliyi ilə müəyyənləşdirilir.

Uzunmüddətli beynəlxalq maliyyə mənbələrinə gəlincə, onlar aşağıdakı kimi təsnifləşdirilir:

1. Kreditorlardan maliyyələşmə – əsasən kredit resursları formasında beynəlxalq şirkətlər tərəfindən bank institutlarından cəlb edilən kredit resursları.

2. İnvestorlar tərəfindən qiymətli kağızların – səhmlərin, depozitar qəbzlərin, törəmə qiymətli kağızların və digər qiymətli kağızların (məsələn, istiqrazların) buraxılması və ya satışı şəklində maliyyələşdirmə.

3. Avrovalyuta maliyyələşdirilməsi – bu, ölkənin qeyri-rezidenti tərəfindən xarici ölkənin bazarında şirkətin üçüncü ölkənin valyutası ilə maliyyələşdirilməsidir (məsələn, Avrobondlar, Avrovalyuta kreditləri və s.).

4. Xarici (xarici) maliyyələşdirmə – şirkətin xarici dövlətin bazarında həmin ölkənin rezidentləri tərəfindən və həmin ölkənin yerli valyutası ilə maliyyələşdirilməsidir. Beynəlxalq şirkətlər xarici bazarlardan uzunmüddətli resursları aşağıdakı üsullarla əldə edə bilər:

- milli valyutada istiqrazların buraxılması;
- milli valyutanın nominalında olan səhmlərin emissiyası;
- milli valyutada bank kreditlərinin alınması [6, s.10].

5. Rəsmi mənbələrdən, yəni beynəlxalq təşkilatlardan maliyyələşdirmə.

Beynəlxalq biznes fəaliyyətinin xarici maliyyələşdirilməsinin üstünlükləri bir sıra amillərlə müəyyən edilir. Birincisi, beynəlxalq şirkətlər, bir qayda olaraq, yüksək kredit reytinginə malikdirlər və buna görə də daha ucuz resurslara çıxış əldə edirlər ki, bu da girov kimi istifadə edilə bilən aktivlərin əhəmiyyətli həcmi olmasına və pul vəsaitlərinin mövcud intensiv hərəkəti ilə əlaqədardır. Bu amil maliyyə resurslarının cəlb edilməsi xərclərini azaltmaqla beynəlxalq şirkətlər tərəfindən cəlb edilən kapitalın dəyərini azaldır. İkincisi, beynəlxalq şirkətlər satış həcmi artırmağı təmin etmək üçün müxtəlif ölkələrin bazarlarının imkanlarından istifadə edən sürətlə inkişaf edən şirkətlərdir. Bu, onların investisiya cəlb edilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə artırır, bu da maliyyə resurslarının cəlb edilməsi xərclərini azaldır. Üçüncüsü, beynəlxalq şirkətlər geniş şaxələndirilmiş fəaliyyət göstərir ki, bu da onları maliyyə sabitliyi ilə təmin edir və kapitalın cəlb edilməsi imkanlarını genişləndirir. Dördüncüsü, beynəlxalq şirkətlər global maliyyə sistemində sıx inteqrasiya olunub və onlar aparıcı beynəlxalq bank təşkilatlarının müştəriləridir ki, bu da kredit təşkilatları üçün onların fəaliyyətinin şəffaflığına şərait yaradır və bununla da resursların cəlb edilməsi imkanlarını genişləndirir. Bəzi şirkətlər üçün kapital cəlb etmənin payının artırılması investisiya qoyuluşunun ilkin şərtinə çevrilmişdir. Bunun səbəbləri müxtəlifdir. Bəzi nağd pul sıxıntısı olan filiallar investisiyalarda paylarını artırmağın ən yaxşı yolunu törəmə şirkətlərdən borc götürməkdə tapırlar.

Beynəlxalq şirkətlər tərəfindən onların xarici bölmələrinin maliyyələşdirilməsi müxtəlif formalarda reallaşdırılır və bunları aşağıdakı kimi təsnif etmək olar:

1) maliyyələşdirmə alətlərinə görə: bölüşdürülməmiş mənfəət; bank kreditləri; yeni səhmlərin buraxılması;

2) mənbələr üzrə: daxili və xarici;

3) müddətinə görə: qısamüddətli və uzunmüddətli;

4) valyutanın mənsəyi üzrə: milli və xarici.

Maliyyələşdirmə mənbəsinin seçilməsi beynəlxalq şirkətlərin maliyyəsinin əsas problemlərindən biridir. Beləliklə, beynəlxalq şirkətlərin filiallarının fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi üçün maliyyə resursları mənbələrinin üç əsas qrupu ayrılır:

1. Xarici filialın özünün yaratdığı vəsaitlər - bura amortizasiya və digər nağdsız ödənişlər, bölüşdürülməmiş mənfəət daxildir.

2. Beynəlxalq şirkətlərin korporativ strukturunun mənbələrindən əsas şirkətin vəsaitlərinə, digər filialların vəsaitlərinə və əsas şirkətin zamanəti ilə filialların kreditlərinə bölünən vəsaitlər.

3. Beynəlxalq şirkətlərin kənar mənbələrdən aldığı vəsaitlər.

Beynəlxalq biznesin daxili və xarici maliyyələşdirmə mənbələri mövcuddur. Daxili maliyyələşdirmə mənbələrinə aiddir:

- xalis mənfəət - vəsaitlərin böyük hissəsinin gələcək inkişafa yatırılması uğurlu mövcudluğu təmin etməyə və məhv olmaq riskini azaltmağa imkan verir;

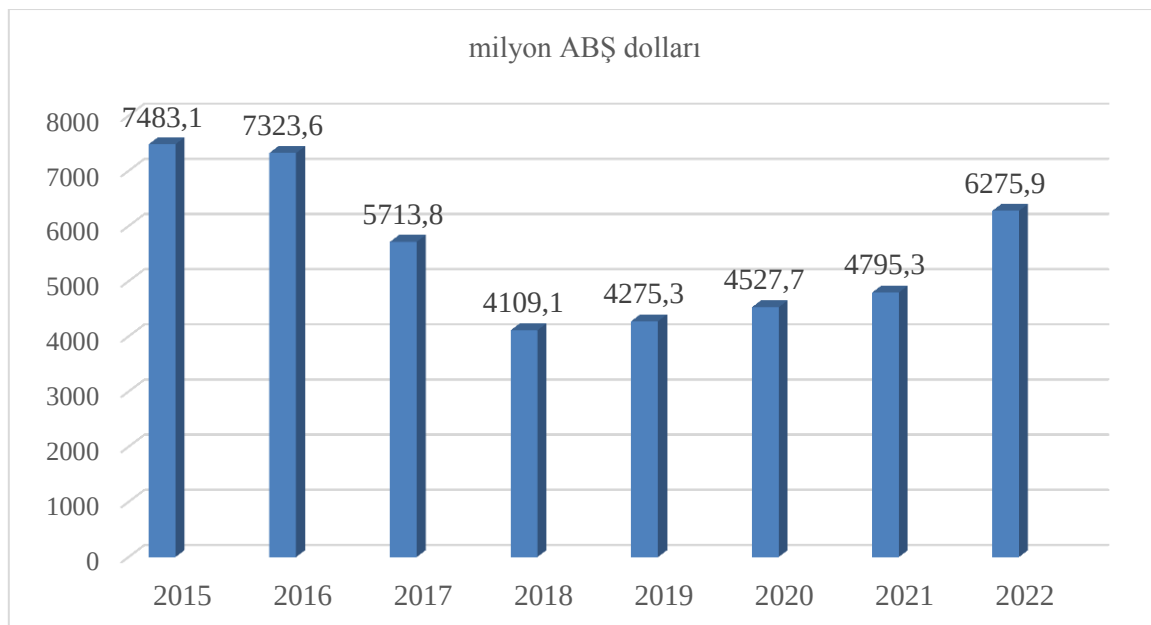
- amortizasiya ayırmaları - avadanlığın təmiri və texniki xidmətinə sərf oluna bilən pul vəsaiti;

- kreditor borcları - gələcəkdə onların həcmnin artması ilə bank ödənişlərinin təxirə salınmasını nəzərdə tutur;
- ehtiyat fondu - gözlənilməz maliyyə xərcləri üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitlər;
- prosesin optimallaşdırılması - maliyyələşdirmənin ən gəlirli istehsala paylanması və ya yeni əlavə gəlir mənbəyinin yaradılması [2, s.22].

Xarici qısamüddətli maliyyələşdirmə mənbələrinə aşağıdakılar daxildir:

- ticarət krediti; tollinq; bankın qısamüddətli maliyyələşdirilməsi; qarşılıqlı hesablaşmalar/barter; kommersiya sənədləri və ya vekselləri; faktoring; qısamüddətli əməliyyat lizinqi.

Azərbaycanda beynəlxalq biznesin təşkili formalarından biri olan xarici mülkiyyətli və müştərək müəssisələr şəbəkəsi geniş yayılıb ki, onlar bir növ xarici maliyyələşdirmə mənbəyi kimi çıxış edirlər. Onlar tərəfindən Azərbaycan iqtisadiyyatına yönəldilən investisiyaların həcmində son 5 il ərzində davamlı artım müşahidə olunub. Belə ki, həmin müəssisələr tərəfindən ölkə iqtisadiyyatına yönəldilmiş investisiyalar 2022-ci ildə 6275,9 milyon ABŞ dolları olub ki, bu, 2018-ci ilə görə 52,7%, 2019-cu ilə görə 46,8%, 2020-ci ilə görə 38,6%, 2021-ci ilə görə isə 30,9% çoxdur.

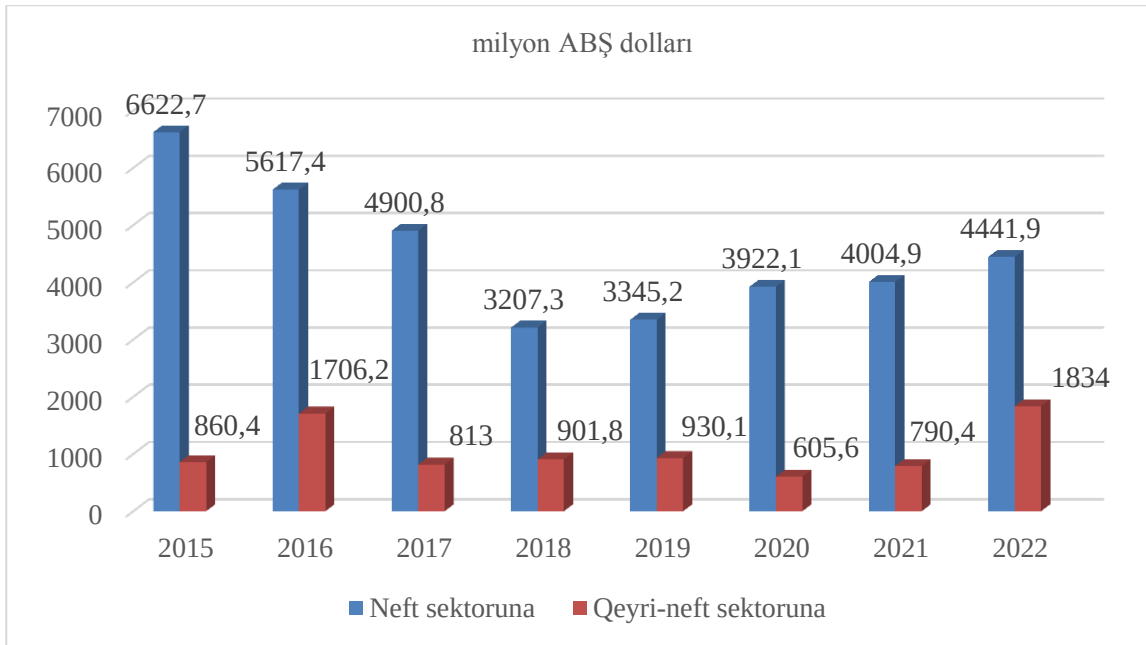

Mənbə: [7;8]

Şəkil 2. Xarici investisiyalı və birgə müəssisələr tərəfindən Azərbaycan iqtisadiyyatına investisiya qoyuluşları

İnvestisiyaların əsas hissəsi neft sektoruna yönəldilib. Belə ki, 2022-ci ildə xarici və birgə mülkiyyətli müəssisələr neft sektoruna 4441,9 milyon ABŞ dolları təşkil edib ki, bu da onların qoyduğu investisiyaların ümumi həcmnin 70,8%-ni təşkil edib. Qeyri neft sektoruna isə 1834,0 milyon ABŞ dolları investisiya qoyulub ki, bu da ümumi investisiyanın 29,2%-i deməkdir.

Xarici maliyyələşdirmə mənbələrindən biri kimi səhmlərin alınması çıxış edir. Səhmlərin alınması böyük xərclərlə bağlı olduğundan beynəlxalq biznesin maliyyələşdirilməsinin ən təsirli vasitələrindən biridir. Səhmlərə nisbətə borcların alınmasına daha az xərclər sərf olunur. Səhmlər bir növ vasitəçi rolunda çıxış edir. Səhmdarların əlindəki səhmlər nə qədər az olarsa, mənfəət və hər bir səhm hesabına əldə edilən dividendlər bir o qədər çox olar [1, s.325].

Mənbə: [7;8]

Şəkil 3. Xarici investisiyalı və birgə müəssisələr tərəfindən Azərbaycan iqtisadiyyatının sektorları üzrə investisiya qoyuluşları

Səhmlərin əlavə emissiyası və nizamnamə kapitalının artırılması kapital tutumlu layihələrin reallaşdırılması üçün şirkət tərəfindən həyata keçirilir. Səhmlərin buraxılması şirkət üçün böyük xərclər nəzərdə tutur, lakin onlar əhəmiyyətli həcmdə investisiyalarla əhatə olunur.

Şirkət üçün yeni səhmlərin buraxılması zamanı əsas vəzifələr müəyyən edilə bilər:

- likvidliyin və səhm dəyərinin artırılması üçün uyğun strategiyanın seçilməsi;
- fəaliyyətinin səmərəli şəkildə genişləndirilməsi;
- şirkətin kapitallaşmasının artması;
- şirkətin maliyyə vəziyyətinin və imicinin yaxşılaşdırılması.

Digər təşkilati-hüquqi formalara malik olan şirkətlər üçün investisiyalar nizamnamə kapitalına töhfələr şəklində cəlb edilə bilər. Vəsait toplanmanın bu üsulu şirkətin puluna qənaət edir.

Qısamüddətli kreditlər, bir qayda olaraq, dövriyyə kapitalının doldurulmasına və pul boşluqlarının ödənilməsinə yönəldilir, uzunmüddətli kreditləşmə daha çox əsas fondların genişləndirilməsi, inkişafı və yenilənməsi ilə bağlıdır. Müvafiq olaraq, qısamüddətli kreditlər borcalanın cari əməliyyat fəaliyyətini, uzunmüddətli kreditlər isə strateji təşəbbüsləri maliyyələşdirir.

Borc vəsaitləri mənbələrindən istifadənin müsbət tərəfləri aşağıdakılardır:

- öz maliyyə resurslarının çatışmazlığının örtülməsi - öz maliyyə resursları çatışmadıqda borc götürülmüş maliyyə vəsaitlərindən sahibkarlıq fəaliyyətinin reallaşdırılması məqsədilə istifadə olunur;

- öz maliyyə resurslarının artımının təmin edilməsi - borc vəsaitlərinin istifadəsi nəticəsində əldə edilən mənfəət şirkətin mülkiyyətində qalır və onun öz maliyyə resurslarının formalaşma mənbəyidir;

- şirkətin aktivlərinin artmasının təmin edilməsi - borc vəsaitlərinin istifadəsi nəticəsində əldə edilən mənfəət şirkətin mülkiyyətində qalır və onun aktivlərinin maliyyələşdirilməsində iştirak edir.

Borc alınmış maliyyə resurslarının mənbələrindən istifadənin çatışmazlıqlarına aşağıdakılar daxildir:

- cəlbəciliyin məqsədyönlü xarakter daşması - şirkət krediti yalnız konkret olaraq müəyyən edilmiş tapşırıqlar üçün götürə bilər;
- borc vəsaitlərinə tələbatın optimal ölçüsünün müəyyənləşdirilməsi;
- məhdud istifadə müddətinin müəyyənləşdirilməsi;
- kreditlərdən istifadəyə görə faiz tutulması.

Maliyyə resurslarının tərkibi, habelə onların həcmi beynəlxalq biznes fəaliyyətinin növündən və həcmindən asılıdır. Maliyyə resurslarının həcmi istehsalın həcmi və beynəlxalq biznesin səmərəli fəaliyyəti ilə sıx bağlıdır. İstehsal həcmi nə qədər çox olarsa və beynəlxalq biznesin səmərəliliyi nə qədər yüksək olarsa, onun öz maliyyə resursları bir o qədər çox olar və əksinə. Hər bir beynəlxalq şirkətin yaşamasının şərti və təminatı onun maliyyə sabitliyidir. Maliyyə vəziyyəti sabit olan beynəlxalq şirkət öhdəliklərini vaxtında ödəyir. Bununla belə, müasir beynəlxalq kommersiya təşkilatları çətin iqtisadi şəraitdə - yüksək daxili rəqabət, büdcə və büdcədən kənar fondlar, şirkətin səhmdarları və təşkilatın potensial investorları ilə mürəkkəb münasibətlərdə fəaliyyət göstərir. Bu daxili və xarici vəziyyəti nəzərə alaraq beynəlxalq şirkətlər məhdud maliyyə resursları ilə fəaliyyət göstərməyə məcbur olurlar. Dövriyyə vəsaitlərinin - öz və borc vəsaitlərinin maliyyələşdirilməsi mənbələrini yaratmaq, habelə onlardan istifadəni düzgün təşkil etmək lazımdır. Yuxarıda göstərilənlərlə əlaqədar olaraq, beynəlxalq biznes fəaliyyətinin daha çevik olmasına və dəyişən amillərə həssas olmamasına imkan verən maliyyə resurslarından istifadənin səmərəliliyinin artırılmasının müasir üsulları xüsusilə aktuallaşır. Müasir üsullar köhnəlmiş üsullardan, məsələn, normalaşdırma, pul vəsaitlərinin hərəkətinin planlaşdırılması, debitor borclarının idarə edilməsi kimi üsullardan istifadədən fərqli olaraq, əsasən uzunmüddətli perspektivə yönəldilir və xarici amillərin təsiri nəzərə alınmaqla innovativ yanaşma və inkişafə əsaslanır.

Beynəlxalq biznesdə maliyyə resurslarından istifadənin səmərəliliyini artırmaq üçün innovativ yanaşmalara üstünlük verilməlidir. Maliyyə resurslarından səmərəli istifadənin məqsədi onları idarə etməyin ən yaxşı yollarını müəyyən etmək və bununla da beynəlxalq biznesin səmərəliliyini artırmaqdır.

Maliyyə resurslarından istifadənin səmərəliliyini artırmaq yolları hazırda əsasən iki istiqamətdə fəaliyyət göstərir: şirkətin xərclərini minimuma endirmək və şirkətin sərbəst vəsaitlərindən istifadə edərək gəlirləri artırmaq. Maliyyə resurslarından istifadənin səmərəliliyinin əsas göstəriciləri əsasən gəlirin məsrəfə olan nisbətidir. Buna görə, investisiyanın ən yüksək gəlir gətirəcəyi, yəni gəlirin artacağı və ya xərclərin azalacağı üsulları nəzərdən keçirmək olduqca məntiqli görünür. Beynəlxalq biznesə sərmayə qoymaqla konkret sahədə işin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq, xərcləri azaltmaq və bazarda struktur dəyişiklikləri etmək mümkündür ki, bu zaman şirkət daha çevik olur.

Beynəlxalq biznesdə maliyyə resurslarından səmərəli istifadənin mümkün yollarından biri mövcud vəsaitlərin daha yaxşı bölüşdürülməsidir. Bu şərti yerinə yetirmək üçün yüksək ixtisaslı kadrlar, habelə bir sıra investisiyalaşma prinsiplərinə riayət etmək tələb olunur:

- 1) cari əməliyyatları reallaşdırmaq məqsədilə pul resursları ehtiyatının olması;
- 2) gözlənilməz əməliyyatları reallaşdırmaq məqsədilə pul vəsaitləri ehtiyatının olması;
- 3) istehsal prosesinin mümkün modernləşdirilməsinə və ya onun genişləndirilməsinə yönəldilmiş əməliyyatların aparılması üçün maliyyə resursları ehtiyatının olması.

Vəsaitlərin dövriyyə sürətinin artırılması beynəlxalq biznesə kapitalın həcmi dəyişməz saxlamaqla istehsal edilmiş və satılan məhsulların həcmində ifadə olunan fəaliyyət miqyasını artırmağa imkan verir. Nəticədə dövriyyənin sürətləndirilməsinin əsas effekti əlavə maliyyə resursları cəlb etmədən satışın artmasıdır. Bundan əlavə, dövriyyə başa çatdıqdan sonra kapital

mənfəət şəklində artımla qayıtdığından dövriyyənin sürətlənməsi onun həcmnin artmasına səbəb olur. Bununla belə, aktivlərin, xüsusən də cari aktivlərin dövriyyə sürəti nə qədər yavaş olarsa, şirkətin cari fəaliyyətini reallaşdırmaq məqsədilə tələb etdiyi maliyyə resurslarının həcmi bir o qədər çox olar. Resurs dövriyyəsinin səriştəli idarə edilməsi beynəlxalq şirkətlərə xarici maliyyələşmədən asılılıq dərəcəsini azaltmağa və likvidliyini artırmağa imkan verəcəkdir.

Nəticə. Beynəlxalq biznesdə maliyyə resurslarının formalaşması və onların səmərəli istifadəsi beynəlxalq şirkətlərin maliyyə sabitliyinə, likvidliyinə, ödəmə qabiliyyətinə və gəlirliliyinə təsir göstərir. Mövcud şəraitdə beynəlxalq biznesdə maliyyə resurslarından istifadənin səmərəliliyinin artırılmasının zəruri və prioritet istiqamətləri, fikrimizcə, aşağıdakılar olmalıdır:

- dövriyyə vəsaitlərindən səmərəli istifadə;
- inventarın effektiv idarə edilməsi;
- əsas istehsal fondlarının və qeyri-maddi aktivlərin idarə edilməsi;
- maliyyə sabitliyinin təşkili və idarə edilməsi və s.

Maliyyə resurslarının idarə edilməsinin rəasional strukturu yaradılmadan bu tədbirlər səmərəli reallaşdırıla bilməz. Buna görə də beynəlxalq biznesdə prioritet fəaliyyətlərdən biri rəasional maliyyə idarəetmə strukturunun inkişafı olmalıdır.

Ədəbiyyat

- [1]. Abdullayev, K.X. Beynəlxalq biznes / K.X.Abdullayev, Q.S.Hüseynov, –Sumqayıt: Bilik, – 2011, –479 s.
- [2]. Глисин, А.Ф. Инструменты финансирования деятельности корпорации, их особенность и способы привлечения / А. Ф. Глисин, Е. О. Куликова // актуальные вопросы права, экономики и управления: сборник статей XX Международной научно-практической конференции : в 2 ч., –Пенза, 10 июня, –2019. –с. 21-27
- [3]. Исраилова, З. Р. Значение международного бизнеса: особенности их ведения и проблемы / З.Р. Исраилова, М.А. Вахаева // Актуальные вопросы современной экономики. – 2022. – № 12. – С. 723-729
- [4]. Кваша, В.А. Финансы и их роль в повышении эффективности деятельности предприятия / В.А. Кваша, А.Д. Бурюкин // Экономика и управление: проблемы, решения. – 2019. – Т. 3, № 3. – с. 83-91
- [5]. Цуров, М.Д. Особенности взаимодействия международного бизнеса и менеджмента // Успехи современной науки. – 2016. – Т. 2, № 4. – с. 28-31
- [6]. Bulkot, O. Modern System of International Financial Management in Multinational Companies // Економічний часопис-XXI. – 2015. – No. 1-2-2. –p. 8-11
- [7]. <https://www.stat.gov.az/ARDSK>
- [8]. <https://www.cbar.az/page-190/capital-market/> Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı

Summary

Financial resources in international business: sources of formation and conditions for effective use

Gasimova Z.M.

Key words: *international business, financial resources, foreign currencies, import, export, investment, international companies, sources of financing*

International business is a process that involves doing business across borders at a global level. International business is very large in scope because it is done at a global level. It focuses on the world's resources and the goals of organizing global business. International business provides employment to a large number of people. It plays the role of an important source of foreign currency for the country. In these companies, all payments are made in foreign currencies of different countries.

Резюме

Финансовые ресурсы в международном бизнесе: источники формирования и условия эффективного использования

Гасымова З.М.

Ключевые слова: *международный бизнес, финансовые ресурсы, иностранные валюты, импорт, экспорт, инвестиции, международные компании, источники финансирования*

Международный бизнес-это процесс, который подразумевает ведение бизнеса за пределами страны на глобальном уровне. Международный бизнес очень большой по объему, поскольку он осуществляется на глобальном уровне. Он фокусируется на ресурсах мира и целях организации глобального бизнеса. Международный бизнес обеспечивает занятость большого количества людей. Он играет роль важного источника иностранной валюты для страны. В этих компаниях все платежи производятся в иностранных валютах разных стран.